

Możliwości
współpracy
transgranicznej
w zakresie
pielgrzymowania
i turystyki religijnej na
przykładzie Drogi
św. Jakuba *Via Regia*
na pograniczu
Polsko-Ukraińskim

Wstęp

W dniach 10–11 października w Szeginie i Medyce przy granicy polsko-ukraińskiej miały miejsce uroczystości połączenia pierwszego – ukraińskiego lwowskiego odcinka *Camino de Santiago* tzw. Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* z polskim odcinkiem Szlaku Jakubowego – Podkarpacką Drogą św. Jakuba *Via Regia*. W wydarzeniu tym uczestniczyło 70 caminowiczów z Ukrainy i Polski, którzy wspólnie otwarli transgraniczny odcinek Drogi św. Jakuba, pielgrzymując z Mościsk przez Szeginie, Medykę do Przemyśla (46 km). Bezsprzecznie wydarzenie to wpisuje się złotymi głoškami w historię nowożytną Drogi św. Jakuba i kultu Apostoła Jakuba w Europie Środkowo-Wschodniej. Podobnie, jak w przypadku większości odcinków *Camino de Santiago* w Polsce, powstanie Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* było zasługą caminowiczów, czcicieli św. Jakuba i miłośników Szlaku Jakubowego na Ukrainie, a zwłaszcza pracowników Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki. Oznakowanie pierwszego odcinka Drogi

św. Jakuba ze Lwowa do Mościsk było pokłosiem kilkuletniej współpracy caminowiczów z Ukrainy z miłośnikami Szlaku Jakubowego i czcicielami św. Jakuba w Polsce, zrzyszonymi w Bractwie św. Jakuba przy Sanktuarium Grobu Bożego w Przeworsku oraz w Bractwie św. Jakuba Ap. w Więclawicach Starych.

Otwarcie Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* włączyło Ukrainę w europejską sieć szlaków pielgrzymkowych prowadzących do Santiago de Compostela i zwiększyło przestrzeń pielgrzymkową dla caminowiczów. Obecnie trwają prace nad przedłużeniem Drogi św. Jakuba *Via Regia* ze Lwowa do Kijowa. Obserwując zaangażowanie ukraińskich miłośników *Camino de Santiago* w rozwój kultu i Drogi św. Jakuba na Ukrainie można założyć, że w ciągu najbliższych lat projekt ten zostanie zrealizowany.

Celem prezentowanego opracowania jest podsumowanie działań związanych z oznakowaniem Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* i rozwojem ruchu pielgrzymkowego tym szlakiem na Pograniczu Polsko-Ukraińskim. Autorzy opracowania podjęli także próbę przedstawienia dalszych perspektyw rozwoju Drogi św. Jakuba *Via Regia* i możliwości współpracy transgranicznej w zakresie pielgrzymowania po odcinkach *Camino de Santiago* na analizowanym terenie.

1. Geneza oznakowania pierwszego ukraińskiego odcinka Drogi św. Jakuba

Na powstanie pierwszego odcinka Drogi św. Jakuba na Ukrainie wpływ miało szereg czynników, wśród których decydujące znaczenie należy przypisać: powstaniu Podkarpackiej Drogi św. Jakuba *Via Regia*, współpracy pracowników Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki z członkami Bractw św. Jakuba i Stowarzyszeń Jakubowych w Polsce, a także pielgrzymkom Ukraińców do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela na terenie Hiszpanii i Polski.

Pierwszy, ukraiński odcinek *Camino de Santiago* – tzw. *Lwowska Droga św. Jakuba* jest przedłużeniem w kierunku wschodnim Podkarpackiej Drogi św. Jakuba *Via Regia*. *Via Regia* (Wysoka Droga) to średniowieczny trakt handlowy, który wiódł z Kijowa przez Żytomierz, Lwów, Przemyśl, Jarosław, Przeworsk, Kraków, Wrocław, Lipsk, Kolonję, Akwizgran, Paryż na Półwysep Iberyjski. Był to ponadregionalny szlak na którym wraz z rozwojem handlu, rozwijały się wzajemne stosunki między państwami europejskimi, powstawało szereg elementów infrastruktury oraz nowe jednostki osadnicze. Poruszali się po nim w sposób bezpieczny nie tylko handlarze i wojska, ale i pielgrzymi udający się do grobu św. Jakuba Apo-

stoła w Santiago de Compostela¹. Droga św. Jakuba *Via Regia* jest obecnie najdłuższym z 31 istniejących odcinków Szlaku św. Jakuba w Polsce. Szlak ten liczy na terenie Polski 957 km, a prowadzi z Korczowej i Medyki (przy granicy polsko-ukraińskiej) przez Przemyśl, Jarosław, Przeworsk, Rzeszów, Pilzno, Tuchów, Tarnów, Brzesko, Wieliczkę, Kraków, Olkusz, Będzin, Piekary Śląskie, Górę Św. Anny, Opole, Skorogoszcz, Brzeg, Wrocław, Legnicę do Zgorzelca.

Pierwszy odcinek Drogi św. Jakuba *Via Regia* z Brzegu przez Wrocław i Legnicę do Zgorzelca otwarto 6 października 2006 roku. W następnych latach oznakowano kolejny odcinek szlaku – rozpoczynający się w Pilźnie i prowadzący przez Tuchów, Tarnów, Brzesko, Wieliczkę, Kraków, Olkusz, Sławków, Będzin, Sączów, Piekary Śląskie, Górę Św. Anny, Opole, Skorogoszcz, Brzeg do Wrocławia. Kluczowe do wytyczenia Lwowskiej Drogi św. Jakuba było otwarcie w dniu 5 stycznia 2012 r. Drogi św. Jakuba *Via Regia* na terenie województwa podkarpackiego (Korczowa – Przemyśl – Jarosław – Przeworsk – Łańcut – Rzeszów – Pilzno; 219 km) oraz 27 października 2013 r. (odcinek szlaku z Medyki do Przemyśla)².

Projekt wytyczenia i oznakowania Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* został opracowany i wykonany przez pracowników Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki, która funkcjonuje od 2003 r. Obecnie w katedrze pracuje 25 osób, a funkcję kierownika pełni prof. Marta Malska. W latach 2006–2015 Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki zorganizowała 9 konferencji o randze międzynarodowej, w których uczestniczyli naukowcy z Polski, Białorusi oraz Włoch. Podczas konferencji zorganizowanej w 2012 r., teoretyczne podstawy badania kultu św. Jakuba Apostoła przedstawili Franciszek Mróz i Łukasz Mróz³. Od 2013 r. pracowni-

¹ Por. Ł. Mróz, *Droga św. Jakuba Via Regia. Geneza i rozwój (ze szczególnym uwzględnieniem odcinka w województwie podkarpackim)*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 23, s. 73–90; J. M. Hołub, Ł. Mróz, *Droga św. Jakuba Via Regia, Podkarpackie – przewodnik pielgrzyma i turysty*, Wyd. Stowarzyszenie „Przyjaciele Dróg św. Jakuba w Polsce”, Jarosław 2013, s. 8; O. Bordun, J. M. Hołub, *Kult św. Jakuba Apostoła we Lwowie – stan badań i prace nad przedłużeniem Drogi św. Jakuba Via Regia na Ukrainie*, [w:] P. Roszak, F. Mróz (red.), *Droga św. Jakuba w Polsce – historia, teraźniejszość i przyszłość. W 10. rocznicę otwarcia pierwszego polskiego odcinka Camino de Santiago*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2015, s. 386–388.

² F. Mróz, *Droga św. Jakuba w Polsce – geneza i rozwój – w 10. rocznicę otwarcia pierwszego szlaku jakubowego*, [w:] A. Wyrwa (red.), *Camino de Santiago. Szkice historyczne do peregrynacji i dziejów kultu św. Jakuba Apostoła Większego*, (wydanie II), Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Lednica 2015, s. 81–83.

³ F. Mróz, Ł. Mróz, *Pilgrimage and religious tourism on the Way of St. James – the first European Cultural Route*, [w:] D. Dnistriansky (red.), „Visnyk of the Lviv University”, Series Geography, Issue 43, part 2, Lwów 2013, s. 366–378.

cy Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego nawiązali współpracę z caminowiczami w Polsce, członkami Bractwa św. Jakuba Ap. w Więclawicach Starych, a następnie Bractwa św. Jakuba przy Sanktuarium Bożego Grobu w Przeworsku.

Największe zaangażowanie i entuzjazm w promocji Drogi św. Jakuba *Via Regia* w kołach naukowych Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki w latach 2013–2015 przejawiał mgr Jacek Marian Hołub – pracownik Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu i członek Bractwa św. Jakuba przy Sanktuarium Bożego Grobu w Przeworsku⁴. Jednocześnie nawiązana została współpraca pomiędzy kierownictwem Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki a władzami PWSTE w Jarosławiu – Rektorem, prof. dr. hab. Waławem Wierzbieńcem.

W 2014 r. kontynuowano współpracę pomiędzy grupą caminowiczów w Polsce i na Ukrainie, zarówno w zakresie badań naukowych, jak i w wymianie praktycznych doświadczeń z oznakowania Szlaku Jakubowego. W trakcie VII Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. „Święci i błogosławieni na Drodze św. Jakuba – w 800. Rocznicę pielgrzymki św. Franciszka z Asyżu do Santiago de Compostela”, która odbyła się w dniach 6–7 września 2014 r. w Krakowie i w Więclawicach Starych, doc. dr. Oresta Bordun wygłosiła referat pt. „Program wytyczenia ukraińskiego odcinka europejskiego pielgrzymkowego szlaku Świętego Jakuba do Lwowa”⁵. Od października 2013 r. pracownicy Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki brali udział w większości inicjatyw organizowanych w woj. podkarpackim na Drodze św. Jakuba *Via Regia* – przede wszystkim w tzw. „Niedzielnym Pielgrzymowaniu Podkarpacką Drogą św. Jakuba” organizowanym przez Bractwo św. Jakuba przy Sanktuarium Bożego Grobu w Przeworsku⁶.

Na przełomie 2014/2015 roku zorganizowano bożonarodzeniowe spotkania w Jarosławiu (21 grudnia 2014 roku) i we Lwowie (9 stycz-

⁴ J. M. Hołub, *Turystyka religijna na przykładzie Drogi św. Jakuba Apostoła Starszego, Medyka – Santiago de Compostela perspektywy przedłużenia Jakubowej drogi Szeginie – Lwow – Kijów*, M. П. Мальська (red.), „Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід”, Львів – 2014, s. 11–22.

⁵ O. Bordun, *Program wytyczenia ukraińskiego odcinka europejskiego pielgrzymkowego szlaku Świętego Jakuba do Lwowa*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz (red.), *Święci i błogosławieni na Drodze św. Jakuba – w 800 rocznicę pielgrzymki św. Franciszka z Asyżu do Santiago de Compostela*, Kraków 2014, s. 265–276.

⁶ W odsłonięciu kamienia kilometrowego Drogi św. Jakuba *Via Regia* w Medyce na granicy Polski i Ukrainy udział wziął Taras Zawadowski – kierownik turystycznego laboratorium Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki.

nia 2015 r.), które dały możliwość przedstawicielom Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki oraz Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu omówienia dalszej współpracy i oznakowania pierwszego odcinka Drogi św. Jakuba na Ukrainie. W trakcie spotkania we Lwowie, uczestnicy spotkania mieli okazję zapoznać się z ikonografią św. Jakuba Starszego Apostoła w lwowskich świątyniach.

W 2015 r. doc. dr Oresta Bordun kontynuowała wspólnie z mgr. Jackiem Marianem Hołubem, badania naukowe oraz kwerendę we lwowskich bibliotekach i archiwach. Badania te dotyczyły śladów kultu św. Jakuba Starszego Apostoła we Lwowie i na projektowanym odcinku Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia*. Wyniki tych badań zostały zaprezentowane na VIII Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt: „Droga św. Jakuba w Polsce – historia, teraźniejszość i przyszłość. W 10. rocznicę otwarcia pierwszego polskiego odcinka Camino de Santiago”, która odbyła się w dniach 4–6 września 2015 r. w Michałowicach, Krakowie i w Więclawicach Starych⁷, a także na konferencjach naukowych organizowanych na Ukrainie, czego pokłosiem są publikacje naukowe w czasopismach naukowych Kijowa i Żytomierza⁸.

W dniu 19 września 2015 r. Kierownik Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki prof. Marta Malska odwiedziła grób z relikwiami św. Jakuba Apostoła w katedrze w Santiago de Compostela. W ramach projektu Lwowskiej Drogi św. Jakuba ta podróż była ważnym etapem integracji Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* do europejskiej sieci *Camino de Santiago*⁹.

Równoległe do badań naukowych, pracownicy Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki uczestniczyli w pielgrzymowaniu Podkarpacką Droga św. Jakuba *Via Regia*. Dzięki współpracy Bractwa św. Jakuba Apostoła przy Sanktuarium Grobu Bożego w Przeworsku ze środowiskiem naukowym lwowskiego uniwer-

⁷ O. Bordun, J. M. Hołub, *Kult świętego Jakuba Apostoła we Lwowie...*, dz. cyt., s. 387–406.

⁸ О. Бордун, Ю. Шуманська, *Сучасний стан і перспективи розвитку в Україні європейського паломницького шляху Святого Якова*, [w:]: Я. Б. Олійник (red.), *Географія та туризм: – Вип. 28.*, Київ – 2014, С. 131–140; О. Бордун, Я. М. Голуб, *Стратегія та умови долучення України до Європейського паломницького шляху святого Якова*, [w:]: І. В. Саух, *Конкуреноспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи*, Житомир – 2015, С. 10–12; О. Бордун, *Економічні можливості відродження культурного шляху Європи – «Via Regia» на території України*, „Економіка. Управління. Інновації. Випуск” № 1 (13), Житомир – 2015.

⁹ Więcej na ten temat: www.geography.lnu.edu.ua/news/pershyj-palomyk-kafedry-turyzmu-lvivskoho-natsionalnoho-universytetu-imeni-iv-franka [pozyskano 15.VII.2016 r.].

sytetu wytyczono i oznakowano Lwowską Drogę św. Jakuba *Via Regia*. Oznakowanie 105 km trasy ze Lwowa do Szegini wykonali pracownicy i studenci lwowskiego uniwersytetu pod kierunkiem doc. O. Bordun oraz T. Zawadowskiego.

W wytyczeniu Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* kierowano się przede wszystkim przebiegiem średniowiecznego traktu handlowego prowadzącego z Kijowa przez Lwów do Przemyśla, a następnie do Krakowa i Wrocławia. Większość odcinków szlaku poprowadzono wzdłuż dróg gruntowych lub utwardzonych, a więc tras nie obciążonych uciążliwym transportem samochodowym. Niestety, w przeciwieństwie do prac realizowanych na polskich odcinkach Drogi św. Jakuba, na terenie Ukrainy nie było możliwe nawiązanie do rozmieszczenia parafii i kościołów pw. św. Jakuba Starszego Apostoła, których liczba na Ukrainie jest znikoma. Na analizowanym odcinku szlaku rejestruje się natomiast wiele cerkwi pw. św. Mikołaja – świętego, który uznawany jest również za patrona podróżników, a także marynarzy, handlarzy, łuczników, dzieci i studentów¹⁰. Na pograniczu Polsko-Ukraińskim jedynym kościołem pw. św. Jakuba (jednak nie przy szlaku Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia*) jest obecnie niestety ruina świątyni w Krakowcu (archidiecezja lwowska, dekanat gródecki)¹¹. Kościół ten został ufundowany w 1785 r. przez ówczesnego właściciela Krakowca – Ignacego Cetnera, wojewody bełskiego. Świątynia została zbudowana w stylu klasycystycznym, na planie krzyża łacińskiego o jednej wydłużonej nawie.

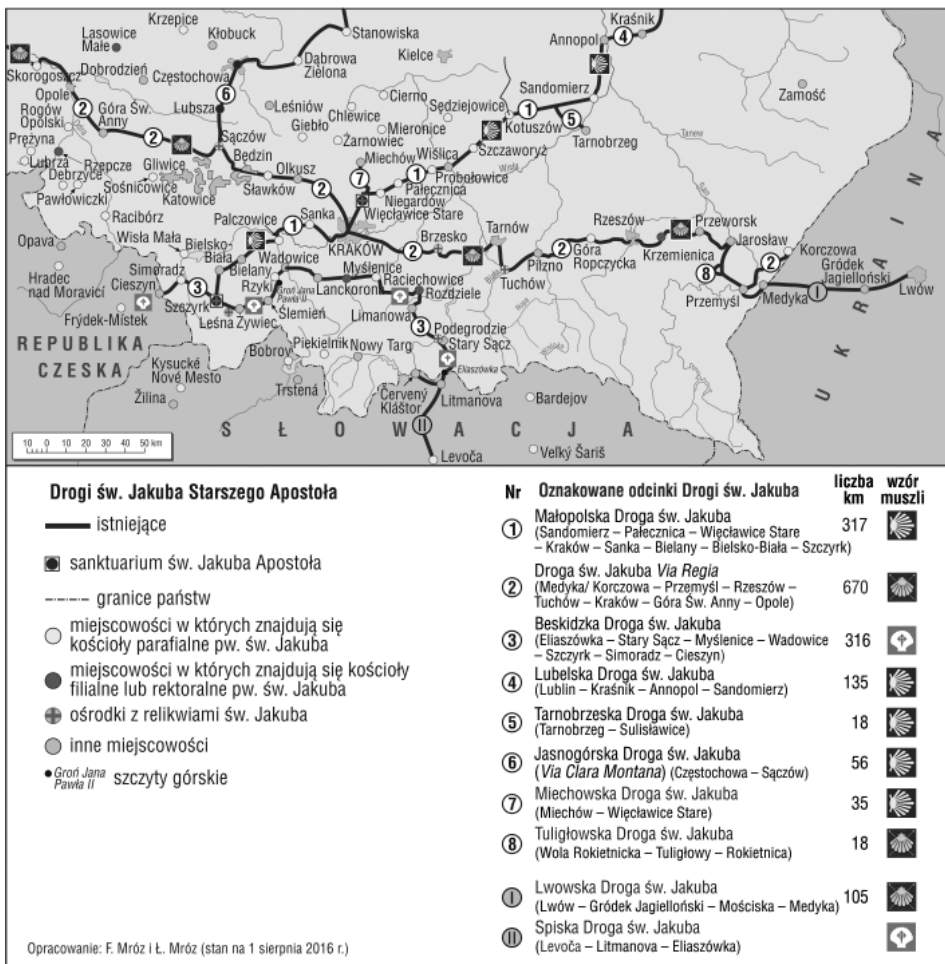
Należy jednak podkreślić, że ikonografia św. Jakuba Starszego Apostoła jest na Ukrainie stosunkowo bogata, gdyż wizerunki pierwszego męczennika wśród Apostołów występują we wszystkich cerkwiach w których zachowały się ikonostasy. Ślady kultu św. Jakuba są widoczne również we Lwowie, w którym do końca XVIII wieku, w obrębie Wzgórze Zamkowe istniała cerkiew pw. Jakuba obrządku ormiańskiego. Świątynia ta została rozebrana w latach 1796–1800, po decyzji władz austriackich realizujących uchwały tzw. reformy józefińskiej cesarza Józefa II Habsburga (1741–1790)¹².

Pierwszymi eksploratorami ponad 30 km odcinka najpiękniejszej drogi świata na terenie Ukrainy, byli w dniach 5–6 czerwca 2015 r. Jacek Ma-

¹⁰ Por. O. Bordun, *Program wytyczenia ukraińskiego europejskiego, pielgrzymkowego Szlaku św. Jakuba ze Lwowa*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz (red.), *Święci i błogosławieni na Drodze św. Jakuba – w 800 rocznicę pielgrzymki św. Franciszka z Asyżu do Santiago de Compostela*, Kraków 2014, s. 268–273.

¹¹ www.rkc.in.ua/index.php?l=p&m=k&f=ozlvja&p=lvjakrjk [pозyskano 16.VII.2016 r.].

¹² O. Bordun, J. M. Hołub, *Kult świętego Jakuba Apostoła we Lwowie...*, dz. cyt., s. 395, 398.

Ryc. 1. Drogi św. Jakuba Apostoła w południowo-wschodniej Polsce, na Pograniczu Polsko-Ukraińskim oraz Polsko-Słowackim (stan na 1 sierpnia 2016 r.)

Opracowanie: F. Mróz i Ł. Mróz

rian Hołub i Wiesław Matrejek z Jarosławia, którzy przemierzali Szlak Jakubowy na rowerach.

Śladem cieszących się dużym zainteresowaniem tzw. „Niedzielnego pielgrzymowania Drogą św. Jakuba” zorganizowano pierwsze tego typu pątnicze wędrowki na trasie ze Lwowa do Gródka Jagiellońskiego, które odbyło się 25 lipca 2015 r. przy udziale 50 pielgrzymów (25 z Polski i 25 z Ukrainy). Kolejne etapy pielgrzymki Lwowską Drogą św. Jakuba Via Regia zorganizowano 12 września 2015 roku (odcinek Gródek Jagiel-

łoński – Sądowa Wiśnia¹³) oraz w dniach 10-11 października 2015 r., kiedy – jak już wspomniano – 70-osobowa grupa caminowiczów z Ukrainy i Polski (członkowie Bractwa św. Jakuba przy Sanktuarium Grobu Bożego w Przeworsku, Bractwa św. Jakuba we Lwowie, Mazowieckiego Bractwa św. Jakuba, Bractwa św. Jakuba Ap. w Więclawicach Starych, studenci Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. I. Franka, studenci Lwowskiej Wyższej Szkoły Sztuki oraz członkowie PTTK z Przemyśla) spotkała się na Drodze św. Jakuba, aby uczestniczyć w uroczystości połączenia polskiego i ukraińskiego odcinka Drogi św. Jakuba *Via Regia*. Było to jednocześnie zakończenie prac znakarskich na Lwowskiej Drodze św. Jakuba *Via Regia*. Połączenie obu, transgranicznych odcinków Szlaku Jakubowego wyznacza nowe możliwości rozwoju Dróg św. Jakuba na Pograniczu Polsko-Ukraińskim, a przede wszystkim daje możliwość pielgrzymki w pełni oznakowanym szlakiem muszli św. Jakuba ze Lwowa do Santiago de Compostela¹⁴ (ryc. 1).

Warto również zaznaczyć, że podczas uroczystości połączenia polskiego i ukraińskiego odcinka Drogi św. Jakuba, Lwowskie Bractwo św. Jakuba uhonorowało tytułem „Przyjaciela Lwowskiej Drogi św. *Jakuba Via Regia*” czterech członków Bractwa św. Jakuba przy Sanktuarium Grobu Bożego w Przeworsku: ks. prof. Kazimierza Bełcha – kapelana Bractwa, Łukasz Mroza – prezesa Kapituły Bractwa, Dariusza Balickiego – skarbnika Bractwa i Jacka Mariana Hołuba – członka Kapituły. Wyróżnienie jest owocem ścisłej współpracy środowiska caminowego z Polski i Ukrainy¹⁵.

2. Perspektywy rozwoju Lwowskiej Drogi św. Jakuba i możliwości współpracy transgranicznej w zakresie pielgrzymowania po odcinkach *Camino de Santiago* na Pograniczu Polsko-Ukraińskim

Wytyczenie i oznakowanie pierwszego odcinka *Camino de Santiago* na terenie Ukrainy, rozpoczęło długi proces rozwoju tego szlaku. W kolejnych latach należy podjąć szereg działań związanych z promocją Drogi, budową infrastruktury pielgrzymkowej oraz kontynuować badania naukowe. Zadania te są stopniowo realizowane przez pracowników Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. I. Franka oraz grupę czcicieli św. Jakuba, którzy przy katedrze grekokatolickiej we Lwo-

¹³ www.viaregia.lnu.edu.ua/node/22 [pozyskano 17.VII.2016 r.].

¹⁴ www.viaregia.podkarpacie.eu/?q=content/dwa-narody-jedna-droga [pozyskano 17.VII.2016 r.].

¹⁵ www.viaregia.podkarpacie.eu/?q=content/dwa-narody-jedna-droga [pozyskano 17.VII.2016 r.].

wie zrzeszają się w Lwowskim Bractwie św. Jakuba Apostoła¹⁶ (ryc. 2).

Dzięki współpracy środowiska naukowego we Lwowie i Bractwa św. Jakuba Apostoła przy Sanktuarium Grobu Bożego w Przeworsku oraz pomocy ks. dr. hab. Piotra Roszaka – wykładowcy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Geograficzny Fakultet i Katedra Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki został wpisany do projektu *Campus Stellae* i otrzymał Akademicką Akredytację Jakubową¹⁷. Warto zaznaczyć, że *Campus Stellae* jest ważnym ogniwem łączącym młodzież studencką oraz pracowników naukowo-dydaktycznych szkół wyższych z ideą pielgrzymowania – wędrówek po Camino de Santiago. Projekt ten rozwija się od 2002 r. dzięki Stowarzyszeniu Absolwentów Uniwersytetu Nawarry (*Asociación ALUMNI – Universidad de Navarra*), które współpracuje z innymi uniwersytetami hiszpańskimi położonymi na Drodze Francuskiej. Głównym celem *Campus Stellae* jest propagowanie *Camino de Santiago* wśród międzynarodowej społeczności uniwersyteckiej¹⁸.

Warto również podkreślić, że we Lwowskim Uniwersytecie Narodowym im. Iwana Franki funkcjonuje punkt informacji nt. Drogi św. Jakuba, zaś na dziedzińcu uczelni – na jedynym w Europie „pomniku – plecaku” – przypięta jest mosiężna muszla jakubowa. Baner ze zdjęciem plecaka z muszlą św. Jakuba ozdabia również stronę internetową Geograficznego Fakultetu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego¹⁹.

Włączenie pierwszego ukraińskiego odcinka Jakubowego Szlaku w europejską sieć *Camino de Santiago* jest bardzo istotnym impulsem do rozwoju pielgrzymek i wędrówek Ukraińców Drogą św. Jakuba zarówno na Pograniczu Polsko-Ukraińskim, jak i na terenie Półwyspu Iberyjskiego. Już obecnie można zaobserwować, że z każdym rokiem wzrasta liczba Ukraińców pielgrzymujących do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela. W 2004 r., zaledwie 30 osób z Ukrainy otrzymało tzw. „*Compostelkę*” (dokument potwierdzający odbycie pielgrzymki do grobu św. Jakuba – ostatnich 100 km *Camino de Santiago* pieszo, konno lub na

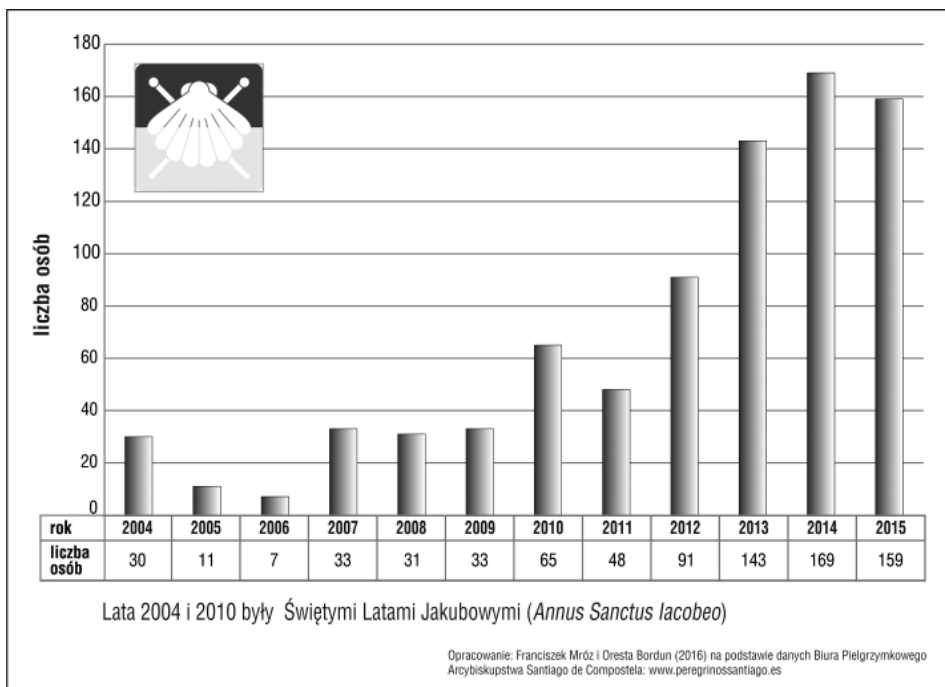
Ryc. 2. Pieczęć Lwowskiego Bractwa św. Apostoła Jakuba (projekt Taras Zawadowski)

¹⁶ www.viaregia.podkarpacie.eu/?q=content/muszla-%C5%9Bw-jakuba-we-lwowie [pозyskano 17.VII.2016 r.].

¹⁷ www.campus-stellae.org/cpolonia.html#regia / [pозyskano 18.VII.2016 r.].

¹⁸ www.campus-stellae.org/polski/default.html [pозyskano 18.VII.2016 r.].

¹⁹ www.geography.lnu.edu.ua/ [pозyskano 18.VII.2016 r.].

Ryc. 3. Ruch pielgrzymkowy Ukraińców do Santiago de Compostela w latach 2004–2015 (liczba Ukraińców, którzy w latach 2004–2015 otrzymali „*Compostelkę*” – tj. dokument potwierdzający odbycie pielgrzymki do grobu św. Jakuba – ostatnich 100 km *Camino de Santiago* pieszo, konno lub na wózku inwalidzkim, bądź 200 km rowerem). Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Biura Pielgrzymkowego Arcybiskupstwa Santiago de Compostela

wózku inwalidzkim, bądź 200 km rowerem)²⁰. W kolejnych latach liczba Ukraińców, którzy dotarli do Composteli była jeszcze mniejsza i wynosiła w 2005 i 2006 r. odpowiednio 11 i 7 osób (2004 r. był obchodzony w Santiago de Compostela jako Święty Rok Jakubowy). W 2010 r. – tj. w kolejnym Roku Jubileuszowym w Biurze Pielgrzymkowym Arcybiskupstwa Santiago de Compostela (*Oficina de Acogida al Peregrino*) zarejestrowano 65 osób z Ukrainy, a w 2015 r. było to już 159 osób²¹ (ryc. 3). Należy jednak przypuszczać, że proces rozwoju pielgrzymowania Drogą św. Jakuba na terenie Ukrainy będzie przebiegał znacznie wolniej niż to miało miejsce w Polsce, czy też w innych krajach Europy Zachodniej, a związane jest

²⁰ www.oficinadelperegrino.com/wp-content/uploads/2016/02/peregrinaciones2004.pdf [pozyskano 18.VII.2016 r.].

²¹ www.oficinadelperegrino.com/wp-content/uploads/2016/02/peregrinaciones2015.pdf [pozyskano 18.VII.2016 r.].

to przede wszystkim z brakiem tradycji pątniczych wśród Ukraińców, a także obecną sytuacją ekonomiczną i geopolityczną w tym kraju. Ważne jest zatem, aby informacje na temat sanktuarium św. Jakuba w Santiago de Compostela oraz Drogi św. Jakuba przekazywać w szkołach, na uczelniach, w ośrodkach kultury, sportu i turystyki, w lokalnych organizacjach i stowarzyszeniach pozarządowych, a zwłaszcza upowszechniać wśród mieszkańców gdzie przebiega Jakubowy Szlak. Jak już bowiem wielokrotnie podkreślano, aby Droga św. Jakuba była w danej parafii – regionie szlakiem autentycznym i żywym, musi być obecna i znana w społeczności lokalnej²². Bardzo dobrze zadania w tym zakresie wykonują pracownicy Katedry Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki, którzy w projekt znakowania Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* włączyli studentów po wcześniejszym przygotowaniu merytorycznym. W trakcie praktyk studenci mają za zadanie m.in. przeprowadzenie opisu krajoznawczego cerkwi położonych przy szlaku, który następnie prezentują na wykładach. W dniu 23 grudnia 2015 r., z kolei w Katedrze Turyzmu Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego otwarto wernisaż rysunków i akwareli przedstawiających Lwowską Drogą św. Jakuba *Via Regia*. Obrazy wykonali studenci Lwowskiej Wyższej Szkoły Sztuki, którzy brali udział w IV etapie „Niedzielnego Pielgrzymowania Lwowską Drogą św. Jakuba”²³.

Fundamentalną kwestią dla pielgrzymów – caminowiczów jest oczywiście dobrze funkcjonująca i rozbudowana infrastruktura pielgrzymkowa. Dotyczy to przede wszystkim bazy noclegowej, gastronomicznej i informacyjnej, a także miejsc do odpoczynku i schronienia przed niekorzystnymi warunkami pogodowymi – schronów i wiat turystycznych. Na ukraińskim odcinku Drogi św. Jakuba *Via Regia* istnieje wprawdzie infrastruktura noclegowa i gastronomiczna, jednak jej standard jest bardzo niski²⁴. Znacznie lepiej przedstawia się stan zagospodarowania turystycznego na Podkarpackiej Drodze św. Jakuba *Via Regia*.

Bardzo ważnymi elementami promocji Drogi św. Jakuba jest organizacja wystaw, prelekcji, a także wywiady w prasie i telewizji. W ramach współpracy transgranicznej w zakresie pielgrzymowania po Drodze św. Jakuba na Pograniczu Polsko-Ukraińskim takie projekty są realizowane przez Bractwo św. Jakuba we Lwowie oraz Bractwo św. Jakuba

²² F. Mróz, Ł. Mróz, *5000 km polskich odcinków Drogi św. Jakuba. To nadal początek drogi?...*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, Ł. Mróz (red.), *1200 lat pielgrzymek do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2013, s. 283.

²³ www.viaregia.podkarpacie.eu/?q=node&page=1 [pozyskano 18.VII.2016 r.].

²⁴ O. Bordun, *Program wytyczenia ukraińskiego odcinka europejskiego pielgrzymkowego...*, dz. cyt., s. 273.

w Przeworsku. Bardzo dobrym wsparciem do popularyzacji Drogi św. Jakuba w lokalnych społecznościach jest także organizacja weekendowych (niedzielnych) pielgrzymek (wędrówek, rajdów) *Camino de Santiago*. Inicjatywy tego typu organizowane są w różnych regionach Polski, przede wszystkim przez Bractwa św. Jakuba oraz członków Stowarzyszenia „Przyjaciele Dróg św. Jakuba w Polsce”. Na Podkarpaciu „Niedzielne Pielgrzymowanie Podkarpacką Droga św. Jakuba *Via Regia*” organizują od 2012 r. miłośnicy *Camino de Santiago* należący m.in. do Podkarpackiej Chorągwi Harcerzy Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej oraz członkowie Bractwa św. Jakuba przy Sanktuarium Grobu Bożego w Przeworsku. Jak już wspomniano w pielgrzymkach tych uczestniczyli od 2013 r. caminowicze z Ukrainy. W 2016 r. członkowie Bractwa św. Jakuba we Lwowie zorganizowali „Niedzielne Pielgrzymowanie Lwowską Droga św. Jakuba *Via Regia*”. Pierwszy etap tej pielgrzymki na trasie Lwów – Gródek Jagielloński odbył się 15 maja 2016 r.²⁵ Kolejne etapy zorganizowano 12 czerwca 2016 r. (odcinek: Gródek Jagielloński – Sądowa Wiśnia)²⁶ oraz 24 lipca 2016 r.²⁷

Istotnym zadaniem stojącym przed koordynatorami Drogi św. Jakuba *Via Regia* na Pograniczu Polsko-Ukraińskim jest zadbanie, aby szlak ten nie zatracił istoty szlaku pielgrzymkowego i aby wędrowanie tym szlakiem miało przede wszystkim wymiar religijny. Nie oznacza to bynajmniej zamknięcia szlaku dla turystów, których głównym celem wędrówki jest wyłącznie aspekt poznawczy. Konieczne jest zatem zapewnienie opieki duszpasterskiej nad pielgrzymami i turystami w obiektach kultu religijnego znajdujących się przy szlaku. Ważne jest, aby były szlakiem otwartych świątyń i miejscem rozmodlenia pielgrzymów²⁸. Bardzo ważne jest także wyznaczenie tzw. „strażników szlaku”, którzy dokonywaliby systematycznego przeglądu stanu oznakowania drogi, zwłaszcza w sezonie pielgrzymkowym. Zadanie to na terenie woj. podkarpackiego podejmują harcerze Podkarpackiej Chorągwi Harcerzy Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej i członkowie Bractwa św. Jakuba przy Sanktuarium Grobu Bożego w Przeworsku.

Otwarcie Drogi św. Jakuba na Pograniczu Polsko-Ukraińskim stwarza też nowe możliwości rozwoju turystyki religijnej oraz pielgrzymek do ośrodków pielgrzymkowych położonych bezpośrednio przy szlaku, jak

²⁵ www.facebook.com/Viaregia.Ukraine/ [pозыскано 18.VII.2016 r.]

²⁶ Ирина Химка. Паломницький шлях святого Якова / «Наш край», №50, 1.07.2016 р, с.

²⁷ Ирина Химка. Паломницький шлях святого Якова / «Наш край», №60, 5.08.2016 р.

²⁸ P. Roszak, *Droga wiary i kultury na Camino de Santiago. O hermeneutyce wiary i tradycji na Szlaku św. Jakuba*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, Ł. Mróz (red.), *1200 lat pielgrzymek do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela*, Kraków 2013, Wydawnictwo „Czuwajmy”, s. 124–125.

i w bliskim sąsiedztwie drogi. Dotyczy to zarówno sanktuariów na terenie Polski (sanktuaria w Przemyślu, Kalwarii Paclawskiej, Tuligłowach, Jarosławiu, Przeworsku, Łańcucie, Słocinie, Rzeszowie, Ropczycach i w Pilźnie), jak i Ukrainy (sanktuaria we Lwowie, Krysowicach, Mościskach oraz w Niżankowicach).

Zakończenie

Otwarcie pierwszego odcinka *Camino de Santiago* na Ukrainie – Lwowskiej Drogi św. Jakuba *Via Regia* w znaczącym zakresie podwyższyło „atrakcyjność pielgrzymkową” Szlaku Jakubowego w Europie Środkowo-Wschodniej oraz stało się impulsem do rozwoju pielgrzymek Drogi św. Jakuba obywateli Ukrainy. Z perspektywy niespełna roku funkcjonowania odcinka Szlaku Jakubowego na Pograniczu Polsko-Ukraińskim można stwierdzić, że będzie on ważnym i popularnym odcinkiem *Camino de Santiago* w Europie. Prowadzone bowiem badania potwierdzają, że na odcinek ten wyruszają caminowicze poszukujący ciszy, samotności i niejako przeciwwagi dla coraz bardziej skomercjalizowanego *Camino de Santiago* w Hiszpanii – zwłaszcza ostatnich 100-kilometrowych odcinków prowadzących do sanktuarium w Santiago de Compostela. Należy mieć nadzieję, że rozwijana od kilku lat współpraca, a nawet przyjaźń pomiędzy caminowiczami z Ukrainy i Polski przyniesie dalsze sukcesy związane z rozwojem Drogi św. Jakuba *Via Regia* na analizowanym terenie, a szlak ten będzie ważnym kanałem komunikacyjnym między Wschodnią i Zachodnią Europą, pozytywną przestrzenią jedności między narodami i stale będzie przypominał o chrześcijańskich korzeniach Europy.

Opportunities for Transborder Cooperation with Regard to Pilgrimages and Religious Tourism Based on the Example of the Way of St. James *Via Regia* on the Polish-Ukrainian Borderland

Summary

An official ceremony of connecting the first Ukrainian Lviv section of *Camino de Santiago* – the Lviv Way of St. James *Via Regia* with the Polish section of the Way of St. James – Subcarpathian Way of St. James *Via Regia* took place on 10–11 October in Szeginie and Medyka near the border between Poland and Ukraine. The marking of the first section of *Camino de Santiago* from Lviv to Mościska was the result of several years of cooperation of Camino enthusiasts from Ukraine (especially staff of the Department of Tourism at the Ivan Franko National University of Lviv) with fans of the Way of St. James and worshippers of the Way of St. James in Poland.

The opening of the Lviv Way of St. James *Via Regia* incorporated Ukraine into the European network of pilgrimage routes leading to Santiago de Compostela and expanded the pilgrimage space for Camino fans. Currently, there are works in progress on the extension of the Way of St. James *Via Regia* from Lviv to Kiev. The opening of the first Ukrainian section of the most beautiful road in the world also creates new opportunities for the development of religious tourism and pilgrimages to pilgrimage centres lying right near the route and in the vicinity of the way in the borderland between Poland and Ukraine.

This paper is the summary of activities undertaken in connection to the marking of the Lviv Way of St. James *Via Regia* and the development of the pilgrimage movement along the route in the borderland in Poland and Ukraine. The authors of the paper have also attempted to present further prospects for the development of the Way of St. James *Via Regia* and possibilities for transborder cooperation with regard to pilgrimages along *Camino de Santiago* in the analysed area.

Oresta Bordun, doc. dr
Katedra Turyzmu
Uniwersytet im. Iwana Franki
Lwów

Franciszek Mróz, dr
Instytut Geografii
Uniwersytet Pedagogiczny
Kraków
Archicofradia Universal del Apóstol Santiago
Bractwo św. Jakuba Starszego Apostoła
Więclawice Stare